

grunden framskjutna förut förbisedda sanningar, eggas den av motståndet att kämpa som för livet. Får den hugg och blir sårad, avger den ett rop, fastän det här får ett estetiskt uttryck, nämligen i sångens toner. Därför bliva alltid reformationstider, väckelsetider, som alltid äro kamptider, sångtider par préférence. Det musikaliskt-rytmiska är ytan, det psykologiska (solidaritetskänslans beskaffenhet) ligger djupare, allra djupast ligger den bärande idén, här den nyvordna religiösa idén, utan tvivel livets starkaste makt.

När denna för en till sång i Guds hus samlad menighet bärande idé är utan aktuellt intresse för de församlade, är solidariteten svag och sången knappast hörbar. Men om idén vaknar till liv och griper de församlade, växer solidaritetskänslan, och sången ljuder frisk och stark. Stora tider i Guds kyrka föder spontant ny sång men kallar ock till liv livsduglig sång ur dess kanske hundraåriga grav, och den gamla sången ljuder jämsides med den nya, som vore den ej född för hundra år sedan utan som hade den tillkommit i går och verkar så ny och frisk, som hade bläcket ännu ej hunnit torka in.

När uppenbarelsedoken lånar sina bilder av det eviga livets härlighet från sången och musiken i Guds hus, ligger måhända något mera där bakom än ett allmänt uttryck för den eviga glädjen, som är besläktad med den tjusning, vi erfara vid sångens och musikens toner. Den oändliga rikedom på uttrycksmedel, som sången och musiken i allmänhet, ja även sången i Guds hus besitter, som likt underbart skiftande scenerier avteckna sig för vårt inre öga, låter oss ana hela den oändliga rikedomens avupplevelser, som det eviga livet bär i sitt sköte. Bilden tillåter oss ju inga närmare jämförelser med en värld, vars särskilda förhållanden äro oss fullkomligt obekanta. Men alla dessa väsensdrag hos sången i dess olika arter skola helt visst hava sin motsvarighet i härlighetens rike, där de icke skola framträda såsom söndrade motsatser utan i harmonisk enhet med varandra samverka till Guds och Lammets lov. Den eviga världen är utan tvivel oändligt mångskiftande rik, likasom sången i Guds hus inom sig bär en oändligt mångskiftande rikedom. Även på detta sätt torde bild och verklighet motsvara varandra.

F. M. Allard.

Enhetlighet och stil, särskilt med tanke på mässmusiken¹.

Under de senaste åren har ofta framhållits vikten av att de olika gudstjänstliga musikmomenten stå i ett stilrent förhållande till varandra. Å andra sidan har det även framhållits svårigheten att vid ett så pass mångfaldigt material med

vitt skilda uppgifter få till stånd denna enhetlighet i karaktär och stil.

Vad nu först koralen beträffar, så beror dess anpassning till den karaktär, som den speciella helldagen fordrar, i första hand på predi-

¹ Ehuru red. på väsentliga punkter ej delar de åsikter, som framföras av författaren till denna artikel, har red. ej velat förvägra den plats. Detta viktiga problem kommer senare att ytterligare upptagas till behandling.

Red.

kanten, som har att välja psalmerna. Vi kunna därför gå denna avdelning förbi och komma så till *Mässan*. Det är just i denna avdelning, som förhållandena mellan de olika momenten mest framträda. Mässan skall i första hand avspegla helldagens karaktär och stämning. Och de andra avdelningarna, *koralen* (församlingssången) och *hymnen* (körsången) böra troget sluta sig härintill. Vid val av mässpartier äro både präster och organister klavbundna vid den av Kungl. Maj:t auktoriserade »svenska mässan» av 1897. I denna kan man svårigen spåra något, som för tanken på stil och enhetlighet *mellan de olika momenten*. Så t. ex. har varje moment sammanförts för sig: Alla »Kyrie» i en följd, Gloria i en o. s. v. Visserligen göres i början en uppställning av serier för olika perioder inom kyrkoåret, men dessa hava, synes det, tillkommit mera på måfå än med tanke på andlig gemenskap och stilenhet. Dessutom finnes många moment, som ha den karaktären, att de icke kunna anpassas i någon serie, om man vill hålla på *stilen*. Ett par exempel härå må nämnas: *Kyrie* N:o 8, 9 o. 11 synes mig icke ha något motsvarande i avseende på anda och stil i de efterföljande momenten. *Laudamus* 26 och 27 stå fåfängt sökande efter släktskap med något opus i de andra momentkretsarna. — Man kan knappast få till stånd mer än en eller högst två seriemässor, som något så när kan sägas vara i stil med vartannat.

Detta kan ju lätt förklaras, då det är olika kompositörer till de flesta numren. Vederbörande, som hade att ordna mässmusiken på sin tid, ha troligtvis gått tillväga på så sätt, att de först samlat ihop så många »Kyrie», som de ansett lämpligt till antalet. Sedan fortsatt med

Gloria och Laudamus på samma sätt o. s. v. Om materialet varit tunnsått på en eller annan punkt ha de själva komponerat ett stycke för att fylla behovet av tillräckligt antal nummer. —

För att komma till full klarhet, hur mässmusiken bör ordnas, är det klokast att studera de anordningar och riktlinjer, som den store reformatorn D:r M. Luther utarbetade och utstakade. Vid studiet härav finner man högtsvävande vyer, riktlinjer med tanke på framtida utvecklingsmöjligheter, kloka och praktiska anordningar, och först och sist kärlek till musikens sköna konst.

Som bekant bibehöll Luther vid sin reformation alla anordningar i mässan från katolska kyrkan, som han *fann lämpliga*, och lade sig särskilt vinn om att taga vara på den utveckling, som musiken då vunnit. Han tog således mässan såsom den redan på den tiden var, nämligen *genomkomponerad till ett helt* på grundvalen av de stora självständiga momenten: Kyrie, Gloria (= Laudamus), Credo, Sanctus et Benedictus samt Agnus Dei. Dessa moment, sammanförda, kallades *en »Mässa»*. De små momenten såsom t. ex. prästens »Åra», »Herren vare med eder» etc. upptogos ej i en sådan mässa, enär de i allmänhet voro mera konstanta. »Mässan» däremot var *friboren med inbjudan till komponering*. Ingen särskild auktorisering av myndigheter förekom. Så förhåller det sig än i dag inom katolska kyrkan. Under sådana förhållanden är det ej underligt att Mässan inom detta samfund utvecklats till en nivå, som betecknar höjdpunkten av all kyrkomusik. En mässa är sålunda en *helgjuten konstprodukt* med en viss stil och stämning över det hela.

Ibland inriktas dess karaktär

med tanke på Advent, ibland på Passionstiden o. s. v. och är i allmänhet hållen i sträng kyrklig stil. Men mässan användes även till att celebrera större kyrkliga och fosterländska fester m. m. och uppträder då helt naturligt i större och friare former, då den icke är avsedd för gudstjänstbruk. En otalig mängd av en-, två-, tre- och flerstämmiga mässor ha på så sätt uppstått med orgel- eller orkesterackompanjemang inom den katolska kyrkan. Vederbörande ha endast att välja den musik, som lämpar sig efter de resurser och den musikaliska nivå, som är tillfinnandes. Luther behöll, som redan blivit nämnt, idén om genomkomponerade mässor och lät *en särskild kör* fortfarande utöva mässpartierna. Likaså hade kören den uppgiften att vid högtidligare tillfällen utföra en särskild *hymn*. Utom dessa avdelningar införde Luther som bekant ett helt nytt moment, nämligen *församlingssången*, och härmed uppstod den nuvarande koralen.

Luthers tanke, att mässan skulle utföras av kören, blev dock svår att helt omsätta i praktiken. De nya, oftast mycket små församlingarna hade i allmänhet — isynnerhet på landsbygden — mycket svårt att kunna anskaffa särskilda sångare för att utföra en flerstämmig mässa. Det var svårt att i detta fall konkurrera med katolikerna, som utom det stora medlemsantalet hade *traditionen* att stödja sig på. Fördenskull måste han inrätta en mässa så enkel, att även församlingen i nödfall kunde utföra den. I de stora städerna och större samhällena för övrigt vinnlade man sig dock om att hålla körsången vid makt för att assistera vid gudstjänsten.

Om man sålunda sammanfattar Luthers planläggningar för den

gudstjänstliga musiken, så kommer man till följande resultat:

1. *Koralen* sjunges av hela den gudstjänstfirande församlingen.
2. *Mässan*, omfattande de stora momenten, utföres om möjligt av *bl.*, 2 *st.* eller *unison kör* och i nödfall av församlingen, allt efter som de musikaliska resurserna det medgiva: frihet att skapa nya sättningar till mässan och att dessa må kunna uppföras utan särskild auktorisering av myndigheter.
3. *Hymnen* utföres av kören. Fritt val av musik och text.

Så ter sig Luthers stora musikaliska arv till den kyrka, som han reformerade. Hans motto var: *Genom frihet till sanning!*

Hur arvingarna förvaltat detta arv skola vi nu med några ord visa.

Så länge Luther levde, och en tid efteråt, följdes dessa principer. Kapellmästaren J. Walther var en trogen medhjälpare vid detta nydannelsarbete och riktade kyrkomusiken med många högst värdefulla bidrag. Även andra dåtida mästare gjorde betydelsefulla insatser inom detta område, och den Lutherska kyrkosången syntes gå en lysande framtid till mötes. Men redan i början av 1600-talet började motigheter att uppstå. Det stötte på svårigheter att få nya mässor uppförda vid gudstjänsten. Det var de kyrkliga myndigheterna, som började lägga hinder i vägen. De voro bekajade av renlärighetsiver, spökrädsla för allt nytt, och i denna sin trångsynthet blevo de orsaken till, att Luthers planläggning om fortsatt utveckling av körsången såsom den bärande faktorn i mässmusiken så småningom spolierades. Snart upphörde all komponering av mässor, och församlingen övertog bit för bit den uppgift som kören haft i detta av-

seende. Även den särskilda *hymnsången* blev föremål för restriktioner och så försvann även den på sina ställen från reportoaren.

Men *konsten* i och för sig kan icke genom några hierarkiska förbud stäckas i sin utveckling. Lika omöjligt, som det är att hämma älven i sitt lopp, lika omöjligt är det att hindra snillet från att giva utlopp åt sin fantasi. När kompositörerna icke fingo röna någon uppmuntran i sin strävan att medels nya alster rikta mässmusiken, så föddes tanken att, oberoende av den gudstjänstliga ritusen skapa verk i toner, som gävo uttryck åt den religiösa känslan, och som vid särskilda s. k. musikgudstjänster och musikstunder i kyrkan kunde komma till utförande.

På så sätt uppstod en ny kult: Oratorier, kantater, motetter m. m., som vi nu med ett gemensamt namn kalla *den allmänna kyrkomusiken*.

Här i Sverige förkrympte mässan snart nog till såväl kvaliteten som kvantiteten och all körsång var så gott som bannlyst under hela 1700-talet och långt fram på 1800-talet. Först fram på 1860- och 70-talet började körsången upplivas genom utförande av en och annan hymn på högtidsdagar, och sedan dess har intresset för hymnsången allt mer och mer stadgats, så att denna avdelning numera kan anses vara räddad från förödelsen.

Men Luthers förordning om *körens utförande av mässpartierna*, där det så kan ske, är fortfarande en död bokstav.

Man hade kunnat vänta, att 1897 års mässkommitté skulle gått till botten med denna fråga och återupplivat Luthers principer och upprättat vad som under föregående århundraden försumpats samt givit klara direktiv, men härav vart ingenting. Redan detta att stuva in

varje moment utav mässan i var sitt bås tyder på, att kommitterade icke ens haft en tanke på någon *enhetlighet i karaktär och stil*. — Vad de små momenten, såsom prästens »Ära vare Gud i höjden», »Herren vare med eder» m. m. beträffar, så äro dessa icke av den betydelse, att de i någon väsentlig grad kunna inverka på stämningen över det hela. De kunna lätt nog anpassas utan att förrycka stilen. »Tackom och lovom» tarvar dock större uppmärksamhet. Att upptaga ett *Kyriemotiv* och lägga till grund för församlingens »Tackom och lovom», som 1897 års Svenska mässo föreskriver i N:o 72, anser jag absolut förkastligt. Dessa moment ha vitt skilda uppgifter: *Kyrie* är en *bön*, som skall skapa stämning, men *Benedicamus* är ett *tack* för den stämning, som gudstjänsten skänkt. Däremot kan man med fördel upptaga ett motiv från *Kyrie* till *Agnus Dei*, såsom ofta sker efter gammalt recept från många århundraden tillbaka. En annan sak, som synes mig märklig är, att *det trefaldiga Amen* vid slutet av gudstjänsten under fastlagstiden skall gå i *moll*. Se 76 d. Man må taga fram vilken mässo som helst av de stora mästarna eller någon annan, så skall man alltid finna, att *Amen* i slutet strålar fram i ett klingande *durackord*. *Detta är stil!* Men att vid slutet av en gudstjänst uttrycka en *förvissning* och *förtröstan*, som *Amen* betyder, medels klagotoner, *det kan icke anses för stil*. —

Trots dessa anmärkningar mot den nuvarande Svenska mässan, måste man å andra sidan tacksamt erkänna, att denna innehåller en mångfald värdefulla *enskilda* nummer samt att harmoniseringen i allmänhet är konstfullt utarbetad. Men om enhetlighet i stilen skall komma till stånd i en mässo, så kan detta

endast ske därigenom, att *en* ande vilar över det hela, d. v. s. en kompositör skapar *en hel mäs*sa; och med utgångspunkt i vad vi nu äga i material skulle helt visst en ny rikhaltig mässkult kunna uppstå, om Luthers principer finge ligga till grund för kommande utveckling. Man har dock tyvärr föga hopp härutinnan i dessa monopols- och restriktionstider. Och av erfarenhet vet man, att de kyrkliga myndigheterna icke så lätt släppa sitt järngrepp om kyrkomusiken.

Det står ännu i friskt minne, huru för ett tiotal år sedan några koryfeer yrkade på att varje *hymnsång* skulle auktoriseras av Kungl. Maj:t, innan den fick utföras vid gudstjänsten. Med förenade krafter lyckades det dock att avvärja denna fara för en sund utveckling, och

hymnsången fick fortfarande *fritt* utövas; förmodligen på den grund, att Kungl. Maj:t, som avgjorde frågan, ansåg, att organisterna i allmänhet hade den musikaliska kunskap och kunnighet för övrigt, att de själva kunde avgöra, om en hymn vore lämplig eller ej; och i tvivelaktiga fall funnes ju alltid *kyrkoherden*, som kunde fälla utslaget i enlighet med kyrkolagens bud, som säger, »att kyrkoherden skall hava inseende över kyrkomusiken». —

Så stå de kyrkomusikaliska förhållandena nu anno 1926. Vi stå vid skiljevägen. Skola vi välja den väg, Luther anvisat, eller icke?

Det är frågan.

Göteborg den 15 mars 1926.

Fredrik Hjort.

Passionstidens psalmval.

Om hänsynen till kyrkoåret är en oeftergivlig regel för allt psalmval, så gäller denna regel särskilt för fastlagstiden. Den djupa, allvarliga lidandesstämning, som är utmärkande för denna tid, bör komma till uttryck i psalmerna, vilka även klart skola vittna om Honom, som är utgiven för våra synders skull. Psalmer f. o. m. 75 t. o. m. 101 böra komma till flitig användning.

På *Fastlagssöndagen* bjuder ett radioprogram följande psalmsättning: 86: 1, 609: 1—6, 94: 1, 89: 1—5, 76: 8. Utom det tydliga tryckfelet 89: 1—5 och den formella oriktigheten 94: 1 i st. f. 94, måste här valet av gradualpsalm bli föremål för anmärkning. 609 är tydligen vald med hänsyn till episteln. Men fränsett det faktum att det ej är episteln utan evangeliet, som är da-

gens huvudtext och som därför bör bestämma valet av dess huvudpsalm, så är 609 ej heller rätt vald om hänsyn skulle tagas till episteln. Ty 1 Kor. 13 talar på fastlagssöndagen om Guds kärlek i Kristus, psalm 609 åter uteslutande om människokärleken. Här synes 89 vara nästan given till gradual. Eventuellt 518: 1—4. Användes 89 kan man låta Geijer komma till tals även efter predikan i 72: 4—6.

För *1 söndagen i Fastan* lämna radioprogrammen intet material för kritik. En rätt vanlig psalmsättning torde vara 127: 1—3, 77: 1—3, 94, 210: 1—4, 93: 4. Ordningen mellan huvudpsalmerna kan måhända ändras. Mig synes 77: 1—3 böra ha den förnämsta platsen såsom passionspsalm. Till Introitus passar även 294: 6, 7.

»Den kämpande tron» är ämnet